

TURINYS

Prologas	9
----------	---

I. LIETUVOS KOVOS DĖL LAISVĖS. 1941–1953 M.

1. Logistika, mokymai, taktika ir kovotojų buitis	17
Laisvės kovotojų apranga ir ginkluotė	20
Kovotojų mokymai	28
Laisvės kovotojų kovos taktika	29
Kovotojų buitis	30

II. KARINĖS OPERACIJOS IR MŪŠIAI SU OKUPANTŲ KARIUOMENE IR KOLABORANTAIS

2. 1941 metų Birželio sukilimas	35
Sukilėlių karinės operacijos Kaune	37
Sukilėlių karinės operacijos Vilniuje	42
Lūšės mūšis	46
Zarasų krašto sukilėlių karinės operacijos	47
Sukilimas Saldutiškio apylinkėse	48
Pušaloto sukilėlių kovos	48
3. Kovos 1944 metais	50
Sedos kautynės	50
Kalinių išvadavimas iš Biržų kalėjimo	56
Mūšis prie Ginučių piliakalnio	57
Antalieptės sribų nuginklavimas	59
Kazimiero Kaladinsko-Erškėčio „Skrajojančio būrio“ karinės operacijos	59
Pagirių partinio aktyvo likvidavimas	59
Vadoklių miestelio užėmimas	60
Pagirių–Vaivadiškių karinė operacija	60

Valkininkų miestelio užėmimas	60
Kovotojai puola Onušio miestelį	61
Seredžiaus užėmimas	62
Girkalnio užėmimas	62
Butrimonių užėmimas	62
Panemunio (Rokiškio r.) užėmimas	63
Paliepių–Pušynės kautynės	63
Kautynės Burbiškių miške	66
Antazavės šilo mūšis	66
 4. Kovos 1945 metais	 69
Užulėnio miško kautynės	69
Miguičionių (Migučionių) mūšis	76
Miroslavo puolimas ir Liepakojų mūšis	77
Šilavoto puolimas	78
Rudaminos miestelio puolimas	80
Panaros mūšis	81
Stribų kautynės su NKVD	88
Kiauneliškio mūšis	89
Eimuliškių–Ažagų mūšis	91
Kautynės Upninkų vls. Gudonių kaime	94
Būdininkų kautynės	95
Kaugonių–Dainavos kautynės	95
Kautynės Skobiškių miške	96
Valkų miško kautynės	97
Kalniškės mūšis	98
Prieš okupantus – drauge su broliais latviais	103
Varčios mūšis	105
Rozalimo miestelio puolimas	110
Virtukų mūšis	112
Keturvalakių miestelio puolimas	114
Palių mūšis	115
LLA Žemaičių legiono mūšiai su okupantų kariuomene	119
Gaurės miestelio puolimas	122
Merkinės puolimas	122
Karo lauko teismo nuosprendis apylinkės pirmininkui	125

5. Kovos 1946–47 m.	126
Kalinių išvadavimas iš Tauragės „šubertinės“	126
Palapišių mūšis	126
Nepavykusi „Žaibo“ operacija	128
Kaip buvo įvilioti į spąstus Daugų MVD vadai	128
Labūnavos dvaro bokšto mūšis	129
Tauro apygardos laisvės kovotojų operacija „Sužadėtuvs“ ir antras žygis į Vakarų	134
Pasala ties Druskininkais	140
Rusų kolonistų „išrūkymas“	141
 6. Kovos 1948–50 m.	 144
Mūšis Lazdijų rajone	144
Veiviržėnų užėmimas ir kiti Žemaitijos kovotojų žygiai	146
NKVD majoro likvidavimas	148
Įsiveržimas į Batakių miestelį	148
Kovotojų užminuotas kelias	150
Kautynės Bedančių miške	151
Kautynės Kirtiliškėse	151
Latvių ir lietuvių mūšis su okupantais Ylės bunkeryje	152
Užpelkių miško kautynės	155
 7. Kovos 1950–53 m.	 160
MGB operacija Vilkaviškio rajone	160
„Siauruko“ apiplėšimas	160
Mūšis prie Degučių ežero	162
Nutrūktgalviška operacija Garliavoje	163
Paskutinis Balio Vaičėno būrio mūšis	164
Paskutinis Cezario mūšis	165
Smogikų operacijos žlugimas...	169
Paskutinio Lietuvos laisvės kovotojo paskutinis mūšis	170
 EPILOGAS	 172

Partizanų koviniai junginiai:

Pietų Lietuvos sritis – Nemunas

Vakarų Lietuvos sritis – Jūra

Šiaurės Rytų Lietuvos sritis –
Karaliaus Mindaugo (Kainų)

sričių ribos

apygardų ribos 1949–1950 m.

rinktinių ribos

partizanų vadų suvažiavimas 1949 m.,
įkurtas LLKS

partizanų pulki ir užimtų miestelių

didžiausi mūšiai

SSRS vidaus kariuomenės, NKVD ir MGB
daliniai, vykdę akcijas prieš partizanus

LENKIJA

ŠILAVOTO PUOLIMAS

Tauro apygardos
Briedžio būrio vadas
Martynas Kuzmickas
(1908-1945).

Ne visos laisvės kovotojų operacijos pavykdavo. Prie nesėkmingų priskirtinas Šilavoto miestelio Prienų r. puolimas. Briedžio vyrai užėmė Čepeliškes Prienų rajone. 1945 m. vasario 22 d. Šilavoto puolimą surengė kovotojų pulko vadas Martynas Kuzmickas-Briedis. Jis pakvietė gretimą dalinį, kuriam vadovavo Perkūnas, ir surengė antrą šio miestelio puolimą. Pagrindinis tikslas – išstumti iš ten okupantus ir jų kolaborantus. Perkūnas su 40 kovotojų atvyko naktį ir apsistojo Pakiauliškyje, o Briedžio vyrai buvo užėmę Čepeliškes. Abiem daliniams susijungus, Šiaurys, Perkūnas ir Tigras sudarė puolimo planą. Kitą naktį abu daliniai nutarė vykti į Klebiškį. Pagal puolimo planą Viesulo ir Kareivio skyriai nepastebėti turėjo užimti Šilavoto kapines ir šventorių netoli okupantų būstinės. Anksti ryte puolimą turėjo pradėti pagrindinės pajėgos.

Jau iš anksto buvo sutarta su vietos milicijos viršininku, kad jis su visais pareigūnais ir sribais pasiduos laisvės kovotojams, rusų čia buvo tik pora dešimčių. O laisvės kovotojų – apie 80. Jie turėjo 17 kulkosvaidžių. Pagrindinis puolimo objektas – Šilavoto buvusi mokykla, kur tada buvo įsikūrusios NKGB pajėgos. Šiam pastatui užimti reikėjo stipresnių ginklų. Briedžio skyrius turėjo pasirūpinęs porą vokiškų panzerfaustų, o namui padegti – kelis bakus benzino.

Viesulo ir Kareivio skyriai sklandžiai įvykdė įsakymą. Vidurnaktį jau buvo užėmę kapines ir sekė „tvirtovės“ sargybinius. Švintant puolimą pradėjo pagrindinės pajėgos. Miestelyje užvirus kautynėms, ten gyvenantys sribai ir okupantų pareigūnai subėgo į „tvirtovę“. Visas miestelis, išskyrus buvusią mokyklos pastatą, atiteko kovotojams.

Kovotojų kulkosvaidžių kulkos sutrupino pastato stogo čerpes ir padegė medines konstrukcijas bei pastogėje sukauptą laužą.

Kolektyvinė sribų būrio nuotrauka. 1946 m.

Okupantai gynėsi pro pastato langus kulkosvaidžiais, pistoletais-kulkosvaidžiais ir granatomis. Jiems pavyko užgesinti gaisrą pastogėje. Kovotojai stipria ugnimi nuvijo bolševikus nuo langų ir priartėjo prie namo. Parengė ir sviedė į namą Dešinio parūpintus panzerfaustus. Deja, apgultųjų laimė, šie nesprogo. Kovotojai mėgino arčiau prieštėti benzino bakus, bet bolševikai juos peršovė, ir benzinai išsiliejo... Abi priemonės, kuriomis kovotojai tikėjosi suduoti pagrindinį smūgį „tvirtovei“, nedavė jokių rezultatų. Puolančiųjų nuotaika krito. Kulkosvaidžiai mūro „neįkando.“ Tik vietomis kulkos pragremžė skyles. Apgultųjų nuostoliai buvo nedideli, tad milicija ir sribai nepasidavė. Po keturių valandų apgulties kovotojams teko trauktis, nes kiekvieną akimirką apgultiesiems galėjo atskubėti pagalba.

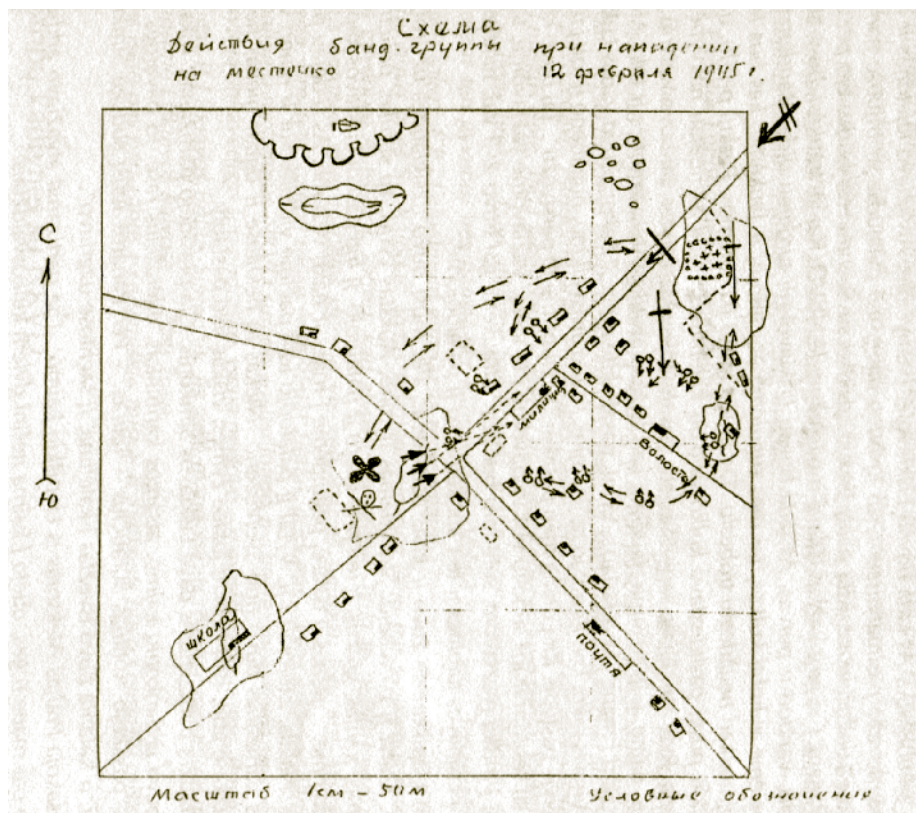
RUDAMINOS MIESTELIO PUOLIMAS

1945 m. vasario 25 d. Stasio Čėplos-Vilko vadovaujami laisvės kovotojai puolė Rudaminos (į šiaurės vakarus nuo Lazdijų) NKVD būstinę. Tą sekmadienį apie 12 val. kovotojai taip pat užėmė Rudaminos valsčių ir išlaisvino suimtuosius.

Buvęs suimtas Vytautas Adomaitis pasakoja: „Duris išlaužė Stasys Čėpla-Vilkas (dabar gyvenantis Karaliaučiaus srityje) ir iškart paklausė, ar sutinkame eiti su partizanais. Sutikome nedvejodami. Aš gavau slapyvardį Agrastas ir ginklą.“

Tada buvo nukauti 7 stribai, o kiti 7 nuėjo į mišką drauge su kovotojais. Visi patraukė į Kalniškių mišką, o iš ten septyneriomis rogėmis išvažiavo į Liškiavą ir apsistojo Žaliamiškyje.

Sovietų sudaryta
schema „Banditų
grupučių veiksmai
puolant miestelį.
1945 m. vasario 12 d.“

PANAROS MŪŠIS

1945 m. vasario 28 d. Alytaus aps. Merkinės vls. Panaros kaime įvyko NKVD vidaus kariuomenės 298-ojo šaulių pulko kareivių ir Mykolo Lukošiuono-Lukošiaus būrio laisvės kovotojų mūšis. Jame taip pat dalyvavo Antano Grušausko-Siaubo, Albino Kiseliausko-Karvelio ir Juozo Slautos-Aušros būriai. NKVD skyriaus pranešime rašoma, kad dalyvavo iki 250 laisvės kovotojų. Remiantis NKVD generolo pranešimu, 6 valandas trukusiose kautynėse žuvo 37 „banditai“. Tarp jų Vaclovas Kleinatauskas (1918–1945), Juozas Lazauskas-Liepa (1919–1945), būrio vadas Mykolas Lukošiuonas-Lukošius (1906–1945) ir Bronius Tamulevičius-Linksmutis (1924–1945). Kiek žuvo enkavedistų, nepranešama.

Emilija Lukošiuonienė-Rudžiūtė pasakoja:

„Mūšis, kuriame žuvo Lukošiuonas, prasidėjo Panaroje. Jie ėjo nuo Krikštonių, Sarkajiedų, Jakubiškių... Aš tada buvau Liškiavoje, bažnyčioje. Atvažiavo fajetonas ir mane paėmė, nuvežė pasimatyti su vyru. Jų buvo daug, gal dviejuose ar trijuose namuose apsistoję Jakubiškiuose. Kitą naktį jie ėjo susitikti su Šventėžio būriu. Ėjo per Kibyšius, Panarą. Čia juos kažkas išdavė, ir ryte užpuolė NKVD. Kai jie traukėsi, buvo stiprus polaidis, vanduo ir purvas. Aš tada buvau Liškiavoje ir girdėjau didelį šaudymą. Pro namus ėmė zvimbti kulkos, tai mes sugulėme ant grindų ir laukėme, kas bus toliau. Bijojome, kad neuždegtų trobesių. Tas mūšis tęsėsi iki sutemos. Paskui pritilo, tik iš Žaliamiškio pusės pasigirdavo kulkosvaidžių kalenimas. Tada aš nuėjau nakvynės pas kaimyną. Ryte atsikėliau, saulutė švietė, pašalė, toks gražus rytas, tai buvo vasario 27 d. Parėjau namo, taip neramu, jaučiu, kad kažkas atsitiks. Atėjo žmonės, ir toks Aleksonis žiūri į mane. Aš ir tariau: „Vyrai, pasakokite man...“ Sako: „Žuvo vadas. Lukošiuonas.“

Vienas sako, kad ant jo rankų mirė, su juo atsisveikino, nugabeno toli į mišką, bunkeryje paslėpė. Kitą dieną man pasakė: „Važiuosime jo parvežti.“ Tai buvo kovo 2 d. Aš su seserim

ir jos sūneliu visi važiavome į tą vietą. Važiavome, važiavome, tamsu, naktis. Į mišką įvažiavome, suradome bunkerį, ištraukėme, buvo gal 2–3 val. nakties. Vežėme į Liškiavos kapines ir ten ant kalniuko jį palaidojome.“

Vytautas Nanartonis prisimena:

„Kai apie 9 valandą ryto žvalgai pranešė, kad nuo Merkinės pusės atvažiuoja priešų daliniai, staiga nuskambėjo įsakymas: priešui priartėjus, užimti nurodytas pozicijas. Į kitus tris vienišius, kuriuose buvo apsistoję būrio skyriai, ėjo siauras negilus slėnis. Dviem skyriams (viename iš jų buvau ir aš) įsakyta ginti šio slėnio priekinę ribą, saugoti kairįjį būrio sparną. Mūšis įvyko lygumoje.

Užgrojo ugnies maršą mūsų 17 kulkosvaidžių ir šautuvų. Tikėjomės, kad rusai pasitrauks. Po valandą trukusių kautynių pamatėme, kad mūsų priešų pajėgų vis daugėja ir jos bando mus supti. Gavom įsakymą – atsišaudant trumpais perbėgimais trauktis Vilkiautinio kaimo link, arčiau Žaliamiškio. Besitraukiančius priešų snaiperiai nukovė kelis mūsų būrio kovotojus. Pragariška ugnis tęsėsi visą dieną, kol iš lėto judėjome Žaliamiškio pusėn. Priešų dalinių vis daugėjo. Trauktis trukdė pavasario atlydis. Kojos klimpo į žemę. Visi kapstėsi purve. <...>

Vadas Lukošius bėgo nuo vieno skyriaus prie kito duodamas įsakymus. Vienintelė mūsų priedanga buvo akmenų krūsnys (jų tuose laukuose gana daug). Purvas arimuose lipo prie batų ir drabužių. Nebuvo laiko žiūrėti, kur krenti, kaip ritiesi ar šliauži. Svarbiausia – saugoti ginklus nuo purvo.

Kairiajam skyriui artinantis prie Žaliamiškio, užgrojo kulkosvaidžiai. Pamatėme, kad priešas suspėjo mus atkirsti nuo miško, bet pastebėjome, jog ugnis nutaikyta į mūsų pusę. O buvo taip. Lazdijų rajone prie Trako miško buvo įsikūręs Švėntėžerio skrajojantis partizanų būrys. Kažkas iš mūsų ryšininkų pranešė jiems (ir dabar dar nenustatyta kas), kad čia vyksta smarkios kautynės. Karvelis įsakė savo būriui vykti

į pagalbą. Vyrai susėdo į šešetą dvikinkių rogių, kiekvieno-se po šešis partizanus ir vieną kulkosvaidį. Po pietų jie atvažiavo pas ūkininką Antaną Žeką, gyvenantį prie Žaliamiškio. Antosė Žekaitė-Aleksonienė buvo mūsų ryšininkė, ji informavo Karvelį apie kautynes. Karvelis užėmė pozicijas ir atidengė ugnį į mūsų priešą. Taigi mes tik vėliau sužinojome, kad čia visi savi, atvykę mums į pagalbą. Vienas šventėžeriškis žuvo. Kai Karvelio būrys neleido priešui mūsų apsupti ir atkirsti būrio, besitraukiančio Žaliamiškio link, pasukome Vilkautinio, Liepiškių kryptimi. Centrui vadovavo Juozas Slauta-Aušra, dešiniajam sparnui – Jonas Marcinionis-Martynas, kairiajam kulkosvaidžių – Nainys.

Jau temstant susirinkome Vilkautinio kaimo gale, Liškiavio ežero pakrantėje, pasitarti, ką toliau daryti. Šaudymas buvo lyg ir apilęs. Buvo sukviesti skyrių vadai, pakviestas ir būrio vadas Lukošius. Pastarasis, perbėgdamas slėnį į mūsų pusę, buvo mirtinai sužeistas. Matyt, atsitiktinės kulkos, nes patamsy bėgantis kaip taikinyš negalėjo būti matomas. Tada būrio vadovavimą perėmė Aušra. Surinkome nukautuosius (jų buvo šeši, dar vienas žuvęs iš Karvelio būrio – septintasis. <...>

Tą patį vakarą perėmęs būrio vadovavimą, Aušra įsakė trauktis į Snaigupės kaimą, kuris savo miškais jungėsi su Puščios miškais. Mes tą atstumą, nors ir labai išvargę, per naktį įveikėme, įsitaisėme miško pakraštyje stebėti, kas bus toliau. Paryčiais išstatę sargybą, pasikloję eglišakių, kritome miegoti kaip negyvi. <...>

Kiek žuvo priešų, sunku pasakyti. Jų mašinos buvo sustatytos ant plento. Žuvusiųosius rinko patys rusų kariai, krovė į roges, atsivarę vietinius žmones, vežė prie mašinų. Vežėjai tuomet neskaičiavo, tik apytiksliai sprendė, kad jų buvo apie 70, kiti sakė, kad per 100.“

Sumani kulkosvaidininkų kova bei pasišventimas išryškėjo ir kito Panaros mūšio dalyvio Raganiaus atsiminimuose, kuriuos jis rašė 1947 m. vasario mėnesį – praėjus beveik dvejiems metams po mūšio:

„Vasario 28 diena buvo graži, pavasariška, sniego beveik nebuvo, atsirado daugybė ežerėlių ir upeliūkščių. Laisvės kovotojus buvo apėmusi džiugi, pavasariška nuotaika, jos nesugadino net gautos naujienos apie netoliese atsiradusias stambias priešų pajėgas ir tai, kad didesnė jų grupė traukia link partizanų. Partizanai sureagavo žaibiškai: vos paskelbus pavojų, priešui dar nespėjus užimti pozicijų, trys partizanų grupės pavaišino priešą galinga kulkosvaidžių ugnimi, dėl to priešų daliniai ilgą laiką gulėjo ant žemės neturėdami kada išsidėstyti.“

Per šį apšaudymą žuvo enkavedistų majoras. Itin pasižymėjo buvęs kulkosvaidžių kuopos pirmūnas kulkosvaidininkas Juozas Lazauskas-Liepa iš Dropalių k., gimęs 1919 m. Nejausdamas baimės, stovėdamas be paliovos kirto priešus – taip kovėsi apie dvi valandas, kol sukniubo ant savo mylimo kulkosvaidžio.

Priešų pajėgos vis didėjo, be to, už trijų kilometrų buvo kita priešininkų grupė, kuri kiekvienu momentu galėjo užpulti kairįjį partizanų sparną.

Žuvo dar trys partizanai – kulkosvaidininkas Gediminas, Linksmutis-Bronius Tamulevičius iš Kibyšių k., gimęs 1924 m., ir dar vienas kariuomenės jaun. puskarininkis. Partizanai pradėjo atsitraukimą Žaliamiškio link, prie šventėžeriškių. Tai pastebėjęs priešas pradėjo vyti, bet pateko į gerai užmaskuotų kulkosvaidininkų ugnį – čia itin pasižymėjo kulkosvaidininkas Juozas Liaukevičius-Kurtinys, kilęs iš Žeimių kaimo. Kurtinys buvo dešiniajame sparne ir, prasidėjus atsitraukimui, laukė atvykstant Juozo Slautos-Aušros grupės, taip jis liko vienas – beveik visi grupės nariai pasitraukė.

Atvyko Aušra, rusai pradėjo supti dešinįjį sparną. Partizanai sureagavo akimirksniu – Kurtinys, nespėjęs rasti tinkamesnės pozicijos, pasidėjo kulkosvaidį ant Aušros peties ir paleido ugnį į priešą. Taip jie sulaukė priešų ir apsaugojo būrio, judančio link Žaliamiškio, traukimąsi.

Atsitraukta buvo sėkmingai, bet žuvo vienas partizanas Zigmąs Sukackas-Smilga iš Dulgininkų k., gimęs 1928 m. Vilkautinyje partizanų daliniai (Šventėžerio ir Šarūno būriai) jau buvo užėmę pozicijas, o priešui priartėjus, prasidėjo įnirtingos kautynės.

Antroji enkavedistų grupė, skubėjusi saviesiems į pagalbą ir judėjusi link kairiojo partizanų pozicijų sparno, pakliuvo į Šventėžerio partizanų pasalą, kur 13 kulkosvaidininkų nukovė nemažai priešų ir juos pakrikdė.

Šarūno būrio partizanai priešus pasitiko taip pat aršiai ir sėkmingai jiems atsikirto. Priešo moralė buvo taip paveikta šių netikėtų partizanų pasalų, kad į pavakarę enkavedistų daliniai visiškai pakriko ir pradėjo bėgti, palikę savo sužeistuosius bei sunkiuosius kulkosvaidžius.

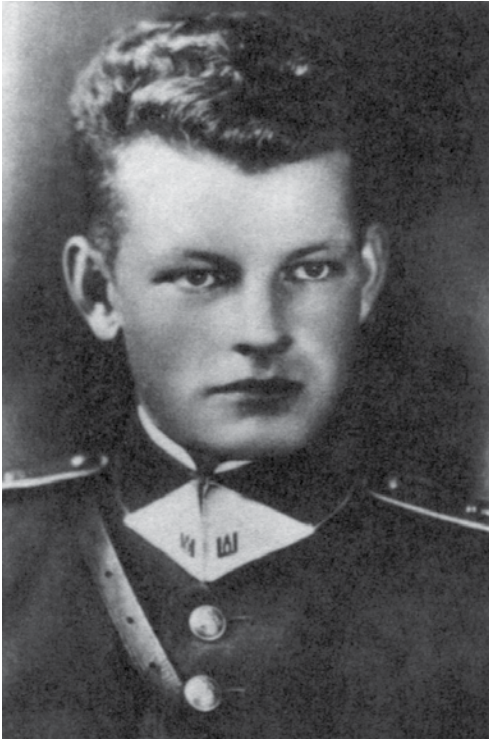
Partizanai pasitiko artėjančią priešą, greitai pasirinkę plačiąją būrio rikiuotę, kurioje skyriai išdėstyti vienas šalia kito eile, skyriai išsidėstę į vilnį – mat tokia rikiuote visi žmonės gali dalyvauti ugnies veiksmė, sutelkę stiprią kulkosvaidžių ugnį – numatę ugnies maišo vietą.

Atsitraukimas vyko trumpais perbėgimais, sustojant atsišaudyti. Priedanga lygumoje buvo akmenų krūsnys – jos netinka ugnies pozicijai, nes pataikiusios ir skildamos kulku skeveldros gali sužeisti partizanus.

Karvelio skrajojantis būrys į puolimą perėjo išsiskirstęs į 6 skyrius. Kiekvienas skyrius turėjo kulkosvaidininką (lengvasis ir sunkusis kulkosvaidis yra pagrindiniai partizanų skyriaus ginklai. Iš jų paprastai šaudoma 4–8 šūvių serijomis, kad pasiektų maksimalų rezultatą), puldami užėmė pozicijas – kovavietes, iš kurių atiden-gė ugnį į priešą, ir taip sudarė sąlygas pirmajam partizanų būriui atsitraukti.

Atsitraukimas vyko trumpais perbėgimais, nes mūšis atviroje vietovėje, kur buvo sutelkta stipresnė ir taiklesnė priešininko ugnis. Tokioje situacijoje perbėgimai turi būti kuo trumpesni, kad priešai nespėtų gerai nusitaikyti. Reikia kiek įmanoma toliau nubėgti.

Kadangi Šarūno būrys kovojo gana atviroje vietovėje – lygumoje, buvo pasirinkta gera atsitraukimo taktika – perbėgimai, nes atviroje vietovėje ropojimas ir šliaužimas netinka. Partizanas perbėgant jo kaimynui, privalo savo ginklo ugnimi paremti jo judesius – šaudyti į taikinius, kurie trukdo kaimynui judėti. Šarūno būrys organizuotai atsitraukė žingsnis po žingsnio dešiniojo, kairiojo sparnų ir centro pozicijomis.

Albinas Kisieliauskas-
Karvelis.

Albino Kisieliausko-Karvelio skrajojantis partizanų būrys – puikus pavyzdys, įrodantis, kad partizanai buvo gerai organizuoti ir kariškai profesionaliai vadovaujami. Įsijungti į mūšį iš eigos yra labai sudėtinga. Šiam manevrui reikia gero karių susiklausymo. Kitas aspektas – tai įrodo, kad partizanai buvo aukštos karinės dvasios ir, kaip ir Kalniškės mūšio atveju, sąmoningai rinkosi mūšį, o ne slapstymąsi. Tokia pozicija atgrasinamai veikė ir okupantų pajėgas, kurių kovinė dvasia nebuvo labai aukšta.

Galiausiai vežimas su kulkosvaidžiais primena dabartinių karių taktiką – visureigius su 3–5 kariais, ginkluotais automatiniais ginklais. Juos naudoja ir agresyviai puolimui, ir atsitraukimui bei manevravimui mūšio lauke. <...>

Dar vienas labai svarbus šių sėkmingų kautynių akcentas – aukšta partizanų moralė ir kovos dvasia.

Mūšyje dalyvavęs partizanas Raganius atsimini-

muose pasakojo, kaip partizanai džiūgavo, drąsiai kovėsi, kaip kiekvieno širdyje jautėsi artėjantis pavasaris...

Kitą dieną sribų ir NKVD būriui apsipažinus, Žaliamiškyje tarp jų kilo susišaudymas (sribai enkavedistus palaikė rusų uniformomis apsirengusiais kovotojais, o enkavedistai sribus palaikė partizanais).

J. Bartašiūno ataskaitoje dėl operacijos paaiškėjo, kad daug informacijos okupantams suteikė reguliariosios kariuomenės 4 kareiviai, kurie buvo patekę į partizanų nelaisvę. Vadai Mykolas Lukošius-Lukošius ir Juozas Slauta-Aušra, siekdami parodyti, kad partizanai kovoja su NKVD ir sribais, o ne su reguliariąja kariuomene, juos paleido.

Du enkavedistai pozuoja su ginklu.

STRIBŲ KAUTYNĖS SU NKVD

NKVD, keršydami už pralaimėjimą Panaroje, papildė pajėgas, prie 4-osios kuopos prijungė 5-ąją ir 6-ąją kuopas, ir 1945 m. kovo 1 d. 16 val. ta didelė komanda, vadovaujama papulkininkio Kubrako bei vyr. leitenanto Kiseliovo, patraukė į Ricielius (į šiaurę nuo Druskininkų). Kas tada įvyko, tardytojui pasakoja sribų vadas Zenonas Damisevičius: „12 val. dienos atvykome į Ricielių kaimą. Konfiskavome valstiečio arklį ir rengėmės važiuoti į Guobinius. Vos pavažiavome 300 metrų, staiga pasirodė įtartinų žmonių. Pamaniau – banditų žvalgyba. Kiek pavažiavome – šūvis, vienas, antras. Parkrito mūsų patrulis, mirtinai sužeistas į smilkinį. Aš įsakiu gintis. Išsiskirstėme trimis grupelėmis. Aš atsигuliau su trimis žmonėmis ganykloje kautis, o kiti turėjo banditus apsupti. Mačiau, kaip mus apsupo iš visų pusių ir ėmė leisti uraganinę ugnį iš keturių sunkiųjų ir keleto lengvųjų kulkosvaidžių.“

Penki žmonės, vadovaujami partorgo, gulėjo plyname lauke. Mačiau, kaip juos apšaudė, bet vis negalėjau suprasti, su kuo mes kaunamės. Po penkių šaudymo valandų girdžiu: „V period!“ Pagalvojau: pagalba atėjo... Liečiau milicininkui Zautrai ant durtuvo iškelti kepurę. Tada žiūriu: išėjo iš namo trys Raudonosios armijos karininkai, mojuoja ranka šaukdami. Tuomet Zautrai įsakiu keltis ir eiti prie jų. Kas bus, tas. Jeigu banditai, tu mostelėk ranka, aš iš automato tave nušausiu ir pats nusišausiu, bet priešui nepasiduosi. Kai tik jis priėjo, tai ir pamatė, kad buvo pasieniečiai.“

O generolas Vetrovas eilinį kartą aukštesnei valdžiai raporto: „Nelaimingas atsitikimas“ – 1945 m. kovo 2 d. 298-ojo šaulių pulko 2-oji ir 8-oji kuopos, vadovaujamos pulko vado pavaduotojo papulkininkio Kabrako, vykdydamos operaciją Ricielių kaimo rajone (9090), susidūrė su Leipalingio vls. naikintojų grupe. Nesant atpažinimo signalų, įvyko 298-ojo šaulių pulko komandų ir naikintojų grupės susišaudymas. Mūšio metu nukautas 8-osios šaulių kuopos eilinis I. Dolojošėvas ir sužeistas 5-osios šaulių kuopos eilinis I. Kuzminas. Naikintojų grupės nuostoliai: 1 sužeistas ir 3 nukauti.“

KIAUNELIŠKIO MŪŠIS

Vienos didžiausių Lietuvos laisvės kovotojų ir okupantų NKVD dali- nių kautynės įvyko 1945 m. kovo 11–13 d. netoli nuo Kiauneliškio kaimo (į pietvakarius nuo Linkmenų). Kovotojai buvo įsitvirtinę dviejuose bunkeriuose. Po trijų dienų kovų abu bunkeriai buvo sunaikinti, o abi pusės patyrė didelių nuostolių.

1944 m. spalio mėn. buvo įsteigtas Lietuvos laisvės armijos Tigro rinktinės štabas. Kuopos vado įsakymu aviac. majoras Bronius Vaivada-Vilkas parengė „Panteros“ planą, kuriame buvo numatyta Labanoro girioje įrengti dvi įtvirtintas ilgalaikiai gynybai pritaikytas stovyklas – savotiškas tvirtoves. Pirmą tokį bunkerį 1944 m. rudenį netoli Kiauneliškio įrengė LLA Tigro rinktinės Apolinaro Juršio-Vytenio vadovaujamas apie 60 kovotojų (daugiausia iš Šiškinių kaimo) būrys. Žiemą prie jo prisijungė Antano Krinicko-Romelio vadovaujamas kovotojų (irgi apie 60) būrys, kuris 1945 metų žiemą įrengė kitą bunkerį. A. Juršio bunkerio kovotojai gyveno Margio bunkeryje, o A. Krinicko – Kauno bunkeryje. Tai buvo gerai įrengti dideli bunkeriai. Margio bunkeris 8x6 m dydžio, rąstų sienomis ir lubomis, kurias dengė metrinis žemių sluoksnis. Buvo įrengtos 6 šaudymo angos. Kauno bunkeris panašaus dydžio kaip ir Margio bunkeris. Aplink jį iškasti apkasai. Kovotojai buvo ginkluoti kulkos- vaidžiais ir šautuvais.

1945 m. kovo 11 d. NKVD ir stribai iš Švenčionių, Švenčionėlių bei Saldutiškio (apie 500 karių) puolė Kauno bunkerį. Jį ginantys kovotojai atmušė pirmąsias atakas, tačiau jų stovykla ir bunkeris buvo apsupti. Didžioji dalis kovotojų išsiveržė iš apsupties. Kautis liko tik nuo 7-15 iš apkasų išmuštų kovotojų. Margio bunkerį ginan- tys kovotojai atėjo į pagalbą Kauno bunkeriu. Enkavedistai, sužino- ję, kad yra ir antras bunkeris, apsupto jį. Visi Margio bunkeryje buvę Vytenio būrio kovotojai nutarė kautis. Kautynės vyko iki vakaro.

Vakare į pagalbą atskubėjo apie 300 kovotojų, kurie priklausė LLA Tigro rinktinės štabo būriams. Pamatę, kad bunkerius apsu- pę enkavedistai ilsisi, į juos atidengė stiprią ugnį, prasilaužė prie Margio bunkerio ir mėgino iš apsupties išvesti kovos draugus. Remiantis skirtingais liudijimais, bunkerio gynėjai arba nepažino į

pagalbą atėjusių kovos draugų ir įtarė, kad tai mėginimas juos klasta išvilioti, arba iš apsupties išvesti turintys kovotojai nusprendė, jog jau per vėlu, ir atsitraukė. Priešas taip pat atsitraukė, tačiau išsikvietė pastiprinimą iš Švenčionėlių ir Utenos. Vėl prasidėjo kautynės, trukusios iki kovo 12-osios. Priešo pajėgos su į pagalbą atskubėjusiais kitais daliniais buvo didelės – apie 2000 kareivių.

Įsitvirtinę gynybai gerai įrengtuose bunkeriuose kovotojai nepasidavė. Septyniems Kauno bunkerio kovotojams ėmė trūkti amunicijos. Nusprendę geriau žūti nei patekti į nelaisvę, vyrai susisprogdino paskutine granata. Šeši jų žuvo, septintas išgyveno. Margio bunkerio gynėjai tęsė kovą.

Rusai prašė iš savo bazių atvežti minosvaidžių ir prieštankinių granatų, nes, jų pačių žodžiais tariant, „banditų jau neima paprastos granatos.“ Mat įmestas į vidų bunkerio granatas kovotojai greit išsiviesdavo laukan, ir jos sprogdavo tarp priešų.

Tik kovo 12-osios pvakare bunkeriai buvo išsprogdinti. Margio bunkeryje žuvo LLA rinktinės štabo narys Vladas Vaitkevičius-Kirvis, būrio vadas Apolinaras Juršys-Vytenis ir per 50 šio būrio kovotojų. Kauno bunkeryje žuvo per 20 Anatno Krinicko-Romelio būrio kovotojų. Iš atėjusių rinktinės štabo kovotojų kautynėse prie bunkerių žuvo LLA Tigro rinktinės štabo viršininkas Zenonas Jasaitis-Ūdras, štabo narys Pranas Snieška ir vienas nežinomas kovotojas. Jų palaikus vietos stribai siauruoju geležinkeliu nuvežė į Švenčionėlių geležinkelio stotį ir išniekino miestelio aikštėje. Vėliau užkasė prie Cirklišio dvaro. Kiauneliškio kautynėse patirti skaudūs nuostoliai, laimė, rinktinei nebuvo pražūtingi: štabas persikėlė į Švenčionių valsčiaus Antanų miškus, į naujus veikimo rajonus.

Kovo 14 d. enkavedistai aplinkinių kaimų gyventojus suvarė tvarkyti žuvusių sovietų karių kūnų. Liudininkai suskaičiavo apie 300 žuvusių okupantų karių. Mūšyje žuvo keturi NKVD karininkai, kuriuos palaidojo Švenčionyse.

„Kronikoje“, kurią rašė Vincas Žaliaduonis-Rokas, minimas ir šitas mūšis: „Šiose kautynėse mūsų nuostoliai buvo labai dideli: 46 Vytenio vyrai, 14 Romelio vyrų ir 3 mūsiškiai. Tačiau į Švenčionis buvo atvežti 73 lavonai. Kaip matome, partizanų žuvo tik 63 vyrai. 10 lavonų buvo civilių gyventojų, nes tarp žuvusiųjų buvo labai senų ir su vyžomis. Yra žinoma, kad šituose bunkeriuose nebuvo nei labai senų, nei vyžotų. <...> Kokie gi rusų nuostoliai? Tikra yra, kad Švenčionyse buvo palaidoti 4 karininkai, tarp jų pulkininkas. Jeigu žuvo 4 karininkai, turėjo žūti gana daug eilinių, tačiau eiliniai buvo nugabenti į kitą vietą laidoti. Kiauneliškio siaurojo geležinkelio stoties tarnautojai pasakojo, kad stotyje stovėję užrakintų vagonų, po kuriais ant bėgių buvę daug kraujo. Iš to jie sprendė, kad rusai kažkur nuvežė laidoti eilinius kareivius.“

Kyla klausimas, iš kur tie 10 civilių gyventojų? Vietiniai gyventojai pasakojo, jog civiliai buvo varomi puolančių enkavedistų priešakyje. Kitaip tariant, okupantai prisidengė civiliais žmonėmis. Jie manė, kad tokiu atveju partizanai nedrįs šaudyti.

EIMULIŠKIŲ–AŽAGŲ MŪŠIS

1945 m. kovo pradžioje NKVD divizija pradėjo puolimą prieš Pušaloto, Pasvalio, Žaliosios girios laisvės kovotojus Panevėžio apskrityje. Persekiojami kovotojai pasitraukė į Ažagų-Eimuliškių miškus (į šiaurės rytus nuo Smilgių). Apie 350 kovotojų Eimuliškių miške įsirengė tris stovyklas. Kovo 27-osios rytą jas puolė NKVD vidaus kariuomenės 261-ojo šaulių pulko trys batalionai ir specialusis dalinys (iš viso apie 800 žmonių). Siekdami atkirsti kelius kovotojams trauktis, puolimą pradėjo iš vakarų į rytus. Pirmiausia buvo užpulta viena vyrų, daugiausia iš Dragonių kaimo, stovykla. Pasigirdus šūviams, į pagalbą partizanams metėsi greta stovyklaujantys būriai. Mūšis užvirė 7 val. ryto. Tai vienoje, tai kitoje miško vietoje vyko atkaklios kautynės. Dienos pabaigoje, pasinaudodami tamsa, kovotojai Jokubavo mišku gebėjo prasiveržti Pakruojo

Žaliosios rinktinės
laisvės kovotojai.

link. Šiame mūšyje žuvo, kaip teigia okupantai, apie 76-kovotojus. Į nelaisvę pateko 18–19. Tarp jų 5 sužeistieji, tačiau tokio skaičiaus nepatvirtina paimti ginklai. Mūšyje žuvo kovotojų junginio vadai J. Blėka-Genys, A. Bručas-Strazdelis, A. Petrauskas, būrių vadai B. Giedrikas-Švelnys, J. Kazlauskas, K. Miknevičius ir eiliniai kovotojai S. Baranauskas, K. Blynas, P. Dirvonauskas, J. Janulevičius-Montė, J. Kazlauskas, K. Miknevičius, J. Pšetulskis, V. Pašakinskas, K. Petravičius, K. Repšys, A. Šliogeris, V. Šlevas, D. Tumas-Dulkė ir kt.

Rusams atiteko 7 kulkosvaidžiai, 30 šautuvų, 5 pistoletai-kulkosvaidžiai, 7 pistoletai, 34 granatos, granatsvaidis su termitiniais šoviniais ir daug dokumentų. Okupantų nuostoliai nežinomi, nes jie sunkvežimiais išsivežė lavonus ir sužeistuosius.

Mūšio dalyvis J. Juška prisimena:

„Daug tą dieną žuvo mūsiškių, bet gal ne mažiau ir okupantų kariaunos. Suprantama, jėgos buvo nelygios. Jie ginkluoti

moderniais ginklais, po mišką šlaistėsi tanketėmis, virš medžių skraidė sraigtasparniais, o kvartalinėse linijose buvo išsidėstę kulkosvaidžius. Jie ir žmonių skaičiumi buvo gal 10, o gal 20 kartų pranašesni už mus. Mums kovoje padėjo tik mūsų budrumas ir tai, kad gerai žinojome mišką – kiekvieną kelmą, kiekvieną krūmelį. Prieš kokią valandą iki mūsų labai žemai virš medžių viršūnių praskrido lėktuvas. Taip, matyt, jie nustatė mūsų buvimo vietas. Jei būtume žinoję, kad mus ruošiasi pulti kariuomenė, būtume išsisklaidę ir patraukę tolyn...

Netrukus miško link pradėjo važiuoti tanketės, sunkvežimiai, gurguolės, o lėktuvas vėl ėmė skraidyti virš miško. Nebuvo laiko slėptis, reikėjo ruošti gynybai. Mūšis prasidėjo anksti ryte. Mūsiškiai į juos šaudė iš už medžių, iš už krūmų ir visą laiką stengėsi išsiveržti iš apsupties zonos (miškas buvo apsuptas nuo Ažagų kaimo ir Smilgių miestelio pusės). Mūšis truko iki pavakario. Išvykdami raudonieji susirinko savo žuvusiuosius, susikrovė į sunkvežimius ir išsivežė. Mūsiškius paliko miške.“

Po mūsų, kai okupantai išvažiavo, vietiniai gyventojai bėgo į mišką ieškoti savųjų. Miškas buvo neatpažįstamai pasikeitęs: medžiai išlaužyti, sutraiškyti sprogimų, samanų padengtos žalio-mis kulkų nuskintomis eglių šakelėmis. Žuvusiųjų palaikai slapta buvo parvežti į namus ir paslėpti po šiaudais ar pridengti medžių šakomis. Buvo laukiama tinkamo momento juos deramai palaidoti. Kitų žuvusiųjų palaikai, kurių artimieji nieko nežinojo apie įvykusį mūsų, buvo palikti miške. Po keleto dienų apylinkės pirmininkas Blinkievičius nusprendė, kad reikia prašyti Pušaloto valsčiaus valdžios leidimo surinkti miške likusius kūnus. Leidimą gavo. Visi apylinkės žmonės su pastotėmis važiavo į mišką rinkti lavonų. Ginklus jau buvo surinkę okupantai. Žmonės rado tik beginklių kovotojų palaikus durtuvais subadytomis krūtinėmis. O prie pagrindinio bunkerio baisus vaizdas – ten žuvo ir kelios moterys. Jų palaikai buvo labiausiai išniekinti...

1945 m. balandžio 2 d. kapinaitėse iškastos dvi ilgos tranšėjos, į kurias palaidojo iš miško atvežtus 21 kovotojo palaikus. Jų kapai